

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه جغرافیا

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: جغرافیای سیاسی

عنوان :

بررسی ابعاد و پیامدهای ژئوپلیتیکی حضور ناتو در افغانستان

استاد راهنما:

دکتر محمد اخباری

استاد مشاور:

دکتر غلامحسن حیدری

پژوهشگر :

حجت اله پاشاپور

زمستان ۱۳۹۰

تقدیم به

۴۸ هزار لاله سرخ ارتش جمهوری اسلامی

ایران

و

تقدیم به وجود پر صداقت و مهربان پدر و

مادرم

سپاسگزاری:

سپاس به درگاه ایزد منان که به لطف خود به مخلوقاتش قدرت اندیشه و تفحص بخشید و راه ترقی و پیشرفت را فراسوی آنان گشود و با اعطای برکات خود توفیق چیدن خوشه ای از خرمن علم را به بنده حقیرش عطا فرمود.

ضمن قدردانی و سپاس از زحمات بی دریغ جناب آقای دکتر محمد اخباری که با راهنمایی های ارزشمند و پر ارج آموخته های خویش را چون چراغی فرا روی من نهاد.

همچنین از زحمات جناب آقای دکتر غلامحسن حیدری به عنوان استاد مشاور کمال تشکر و امتنان را دارم،

و سپاس از استاد بزرگوار، جناب آقای دکتر فرهاد حمزه به عنوان استاد داور کمال تشکر را دارم.

همچنین از مدیر گروه جغرافیا سرکار خانم دکتر شهره تاج در به پایان رساندن این پایان نامه یاری رساندند، کمال تشکر و قدردانی را دارم.

تعهذنامه اصالت پايان نامه كارشناسي ارشد

اينجانب حجت اله پاشاپور دانش آموخته مقطع كارشناسي ارشد ناپيوسته به شماره دانشجويي ۸۸۰۶۵۰۹۳۹۰۰ در رشته جغرافيا سياسي كه در تاريخ ۹۰/۱۱/۶ از پايان نامه خود تحت عنوان: **بررسی ابعاد و پيامدهای ژئوپوليتيكي حضور ناتو در افغانستان** با كسب نمره ۱۸/۷۵ و با درجه عالي دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

- ۱- اين پايان نامه حاصل تحقيق و پژوهش انجام شده توسط اينجانب بوده و در مواردی كه از دستاوردهای علمي و پژوهشي ديگران (اعم از پايان نامه، كتاب، مقاله و ...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رويه های موجود، نام منبع مورد استفاده و ساير مشخصات آن را در فهرست ذكر و درج کرده ام.
- ۲- اين پايان نامه قبلاً برای دریافت هيچ مدرک تحصيلي (هم سطح، پايين تر يا بالاتر) در ساير دانشگاه ها و موسسات آموزش عالي ارائه نشده است .
- ۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصيل، قصد استفاده و هرگونه و بهره برداری اعم از چاپ كتاب، ثبت اختراع و ... از اين پايان نامه داشته باشم از حوزه معاونت پژوهشي واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمايم .
- ۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشي از آن را پذيرم و واحد دانشگاهي مجاز است با اينجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصيلي ام هيچ گونه ادعایی نخواهم داشت .

نام و نام خانوادگي: **حجت اله پاشاپور**

تاريخ و امضاء: **۹۰/۱۱/۶**

بسمه تعالی

در تاریخ ۱۳۹۰/۱۱/۶

دانشجوی کارشناسی ارشد آقای حجت اله پشاپور از پایان نامه

خود دفاع نموده و با شماره ۱۸/۷۵ بحروف **هخبد و هفتاد و پنج** و با درجه **عالی**

موزد تصویب قرار گرفت.

لنه امضاء استاد راهنما

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
فصل اول: کلیات تحقیق	
۴	۱-۱ بیان مسئله
۴	۲-۱ اهداف تحقیق
۵	۳-۱ اهمیت و ضرورت تحقیق
۵	۴-۱ انگیزه تحقیق
۶	۵-۱ سوالات تحقیق
۶	۱-۵-۱ پرسش اصلی
۶	۲-۵-۱ پرسش فرعی
۶	۶-۱ فرضیه های تحقیق
۶	۱-۶-۱ فرضیه اصلی
۶	۲-۶-۱ فرضیه فرعی
۷	۷-۱ متغیرهای تحقیق
۷	۸-۱ پیشینه تحقیق
۸	۹-۱ قلمرو تحقیق
۸	۱-۹-۱ محدوده مکانی
۸	۲-۹-۱ محدوده زمانی

- ۳-۹-۱ محدودده موضوع ۸
- ۱۰-۱ روش تحقیق ۹
- ۱۱-۱ روش گردآوری اطلاعات ۹
- ۱۲-۱ محدودیت های تحقیق ۹
- ۱۳-۱ ساختار تحقیق ۱۰

فصل دوم: ادبیات و پیشینه تحقیق

- ۱-۲ مفهوم ژئولیتیک ۱۲
- ۲-۲ دیدگاههای مهم ژئولیتیک ۱۶
- ۱-۲-۲ آلفرد تایر ماهان و نظریه قدرت دریایی ۱۷
- ۲-۲-۲ هلفورد مکیندر و نظریه هارتلند ۱۷
- ۳-۲-۲ اسپایکمن و نظریه ریملند ۱۸
- ۴-۲-۲ نظریه ماینگ ۱۹
- ۵-۲-۲ بیضی انرژی استراتژیک، هارتلند انرژی (جفری کمپ) ۲۱
- ۳-۲ ژئولیتیک انتقادی ۲۲
- ۴-۲ ژئواکونومی ۲۳
- ۱-۴-۲ قدرت های سیاسی و ژئواکونومی ۲۴
- ۵-۲ ژئوکالچر ۲۵
- ۱-۵-۲ ویژگی ژئوکالچر جهانی ۲۶
- ۶-۲ ناتو ۲۷
- ۱-۶-۲ ناتو تاریخچه، عضویت و ساختار آن ۲۹

- ۳۰ ۲-۶-۲ چالش ها و رویداد مهم در طول تاریخ ناتو
- ۳۲ ۳-۶-۲ اعضاي ناتو
- ۳۵ ۴-۶-۲ ارکان و سازمان ناتو
- ۳۷ ۵-۶-۲ اهداف ناتو در دوران جنگ سرد
- ۳۷ ۶-۶-۲ پایان جنگ سرد و تغییر ماهیت ناتو
- ۴۱ ۷-۶-۲ ناتو در قرن بیست و یکم
- ۴۱ ۸-۶-۲ ایده ناتوی جهانی
- ۴۲ ۹-۶-۲ رهنمود سیاسی فراگیر ناتو
- ۴۳ ۱۰-۶-۲ مفهوم استراتژی نوین ناتو
- ۴۴ ۱-۱۰-۶-۲ مطرح کردن تهدیدهای جدید
- ۴۴ ۲-۱۰-۶-۲ مشارکت با روسیه
- ۴۴ ۳-۱۰-۶-۲ ترکیه بازیگر اصلی در تدوین استراتژی جدید ناتو
- ۴۸ ۴-۱۰-۶-۲ تأکید بر مشارکت بیشتر اروپا

فصل سوم: جغرافیای ناحیه‌ای و ژئوپلیتیک افغانستان

- ۵۱ ۱-۳ سیر اجمالی بر تاریخ افغانستان
- ۵۲ ۲-۳ جغرافیای طبیعی افغانستان
- ۵۳ ۱-۲-۳ رودها و دریاچه های افغانستان
- ۵۴ ۲-۲-۳ کوه های مهم و ارتفاعات
- ۵۷ ۳-۳ جغرافیای انسانی افغانستان
- ۵۹ ۴-۳ نژادها و قبایل

- ۶۰ ۱-۴-۳ پشتون ها
- ۶۰ ۲-۴-۳ تاجیک ها
- ۶۱ ۳-۴-۳ شیعیان
- ۶۱ ۴-۴-۳ اقوام ازبک
- ۶۱ ۵-۴-۳ ترکمن ها
- ۶۱ ۶-۴-۳ قرقیزها
- ۶۲ ۷-۴-۳ بلوچ ها
- ۶۲ ۸-۴-۳ چادر نشینان
- ۶۴ ۵-۳ اوضاع اجتماعی و فرهنگی افغانستان
- ۶۴ ۱-۵-۳ وضعیت آموزش
- ۶۵ ۶-۳ علل مسایل و مشکلات اجتماعی و فرهنگی
- ۶۶ ۷-۳ اوضاع اقتصادی افغانستان
- ۶۸ ۸-۳ ژئوپلیتیک افغانستان
- ۷۴ ۹-۳ جایگاه افغانستان در نظریات ژئوپلیتیک
- ۷۷ ۱۰-۳ نحوه حضور ناتو در افغانستان
- ۷۸ ۱-۱۰-۳ مراحل اول و دوم گسترش مأموریت ناتو در افغانستان
- ۷۹ ۲-۱۰-۳ مرحله سوم و گسترش مأموریت ناتو در افغانستان
- ۷۹ ۳-۱۰-۳ گسترش ناتو به سراسر افغانستان (مرحله چهارم)
- ۸۱ ۱۱-۳ ناتو، چالش های پیش روی در افغانستان
- ۸۷ ۱۲-۳ اهداف ناتو در افغانستان

فصل چهارم: تجزیه و تحلیل تحقیق

- ۹۱-۴-۱ مقدمه ۹۱
- ۹۳-۴-۲ علل حضور ناتو در افغانستان ۹۳
- ۹۳-۴-۲-۱ مهار قدرت های نو ظهور چین، هند و روسیه ۹۳
- ۹۴-۴-۲-۲ کنترل منابع سوختی منطقه ۹۴
- ۹۷-۴-۲-۳ مبارزه با تروریسم ۹۷
- ۱۰۰-۴-۲-۴ مقابله با جمهوری اسلامی ایران ۱۰۰
- ۱۰۲-۴-۳ ابعاد و پیامدهای ژئوپلیتیکی حضور ناتو در افغانستان ۱۰۲
- ۱۰۲-۴-۳-۱ قرارداد افغانستان به عنوان مرکز عملیات برای مقابله با دشمنان این پیمان ۱۰۲
- ۱۰۴-۴-۳-۲ افزایش و توسعه مواد مخدر ۱۰۴
- ۱۰۶-۴-۳-۳ حضور در آسیای مرکزی و قفقاز ۱۰۶
- ۱۱۰-۴-۳-۴ گسترش ناتو به شرق ۱۱۰
- ۱۱۱-۴-۳-۵ تضعیف طالبان ۱۱۱
- ۱۱۲-۴-۳-۶ انزوای ایران ۱۱۲

فصل پنجم: نتیجه گیری تحقیق

- ۱۱۸-۵-۱ جمع بندی ۱۱۸
- ۱۲۰-۵-۲ آزمون فرضیات ۱۲۰
- ۱۲۰-۵-۲-۱ سوال اصلی ۱۲۰
- ۱۲۰-۵-۲-۲ فرضیه اصلی ۱۲۰
- ۱۲۰-۵-۲-۳ پاسخ فرضیه اصلی ۱۲۰
- ۱۲۳-۵-۲-۴ سوال فرعی ۱۲۳

- ۱۲۳.....۵-۲-۵ فرضیه فرعی
- ۱۲۳.....۶-۲-۵ پاسخ فرضیه فرعی
- ۱۲۴.....۳-۵ نتیجه گیری
- ۱۲۸.....۴-۵ پیشنهادات
- ۱۳۲.....منابع و مأخذ

فهرست جداول

صفحه	عنوان
۵۷	جدول ۱-۳ شهرهای پر جمعیت افغانستان.....
۷۶	جدول ۲-۳ ویژگیها و امتیازات ژئوپلیتیکی افغانستان.....
۸۵	جدول ۳-۳ چالش های ناتو در افغانستان.....
۸۵	جدول ۴-۳ آمار تلفات نیروهای انسانی ائتلاف غرب(ایساف) در افغانستان.....

فهرست نمودارها

صفحه	عنوان
۳۳	نمودار ۱-۲ روند گسترش ناتو
۳۶	نمودار ۲-۲ ساختار نظامي و غير نظامي ناتو

فهرست نقشه ها

عنوان	صفحه
نقشه ۱-۲ برداشتهای مختلف از جهان ژئوپلیتیکی	۲۰
نقشه ۲-۲ کشورهای عضو ناتو	۳۴
نقشه ۱-۳ حوزه های آبریز رودخانه ها	۵۴
نقشه ۲-۳ توپوگرافی افغانستان	۵۶
نقشه ۳-۳ تقسیمات سیاسی افغانستان	۵۸
نقشه ۴-۳ قومی افغانستان	۶۳
نقشه ۵-۳ زمین های زیر کشت خشخاش	۶۷
نقشه ۶-۳ موقعیت ژئوپلیتیکی افغانستان در منطقه	۷۰
نقشه ۷-۳ موقعیت جغرافیایی افغانستان در جهان	۷۲
نقشه ۸-۳ موقعیت ژئوپلیتیکی افغانستان با توجه به طرح های خطوط انرژی	۷۳
نقشه ۹-۳ مناطق حضور نیروهای ناتو	۸۰
نقشه ۱-۴ محاصره ایران توسط ایالات متحده	۱۱۴

فهرست شکل ها

صفحه	عنوان
۱۵	مدل ۱-۲ مفهومي ژئوپلیتیک از حافظ نیا.....
۲۸	مدل ۲-۲ الگوي سطح ساختاري جغرافياي سياسي جهان.....
۴۹	مدل ۳-۲ پیامدهاي ژئوپلیتیکي حضور ناتو در افغانستان.....

مقدمه

با فروپاشی اتحاد جماهیر شوروی و نظام دو قطبی حاکم بر نظام بین الملل بسیاری از اندیشمندان و نظریه پردازان برجسته ی روابط بین الملل پیش بینی کردند که پایان یافتن جنگ سرد و تعارضات ایدئولوژیک سیاسی اقتصادی و فرهنگی بین دو اردوگاه شرق و غرب به منزله ی پایان نهادهای شکل گرفته در آن هست. آنها با اشتیاق منتظر بودند که پیمان آتلانتیک شمالی (ناتو) هم چون پیمان ورشو به فعالیت خود خاتمه دهد چرا که فلسفه ی وجود تشکیل آن دو از میان رفته و نظام بین الملل از نظام دو قطبی خارج شده است با گذشت زمان نه تنها ناتو حذف نشد بلکه گسترش به سمت شرق را در دستور کار خود قرار داد چنان که در سال ۱۹۹۹ سه کشور لهستان جمهوری چک مجارستان و در سال ۲۰۰۴ کشورهای لتونی استونی لیتوانی بلغارستان رومانی اسلوانی و اسلواکی به عضویت رسمی ناتو در آمدند. (شربانی، ۲۰۰۳-۱۳۷۸) در سال ۲۰۰۹ آلبانی و کرواسی هم به این سازمان پیوستند و با پیوستن گرجستان در سال جاری به ناتو تعداد اعضای این سازمان به ۲۹ کشور افزایش یافت.

بسیاری از کارشناسان علت پایداری ناتو را در ایجاد ماموریت جدید برای ناتو می دانند پس از پایان جنگ سرد ناتو در جهت حمایت از صلح جامعه بین المللی و حل و فصل اختلافات بسیار فعال بوده است. ناتو ابتدا سه ماموریت مهم را در حمایت از صلح اروپا در بوسنی و هرزه گوین، کوزوو و جمهوری مقدونیه به انجام رسانید وزرای خارجه ناتو در نشست ریکیاویک ایسلند در سال ۲۰۰۲ مسئله اقدام "خارج از قلمرو" سنتی را به رسمیت شناختند و موافقت کردند برای انجام ماموریت ناتو باید نیرویی را در اختیار داشته باشد که قادر به انجام ماموریت در اقصی نقاط دنیا باشد این تصمیم زمینه استقرار ناتو در افغانستان را در سال ۲۰۰۳ فراهم کرد این اولین تجربه ناتو در خارج از حوزه آتلانتیک بود

یکی از مهمترین موارد گسترش حوزه عملیات ناتو ماموریت در افغانستان است از این نظر با وقوع حادثه یازدهم سپتامبر ۲۰۰۱ با توجه به ادراک تهدید نوین ناتو در حمله به افغانستان مشارکت و از سال ۲۰۰۳ فرماندهی نیروهای بین المللی تامین امنیت را بر عهده گرفت و مبارزه با تروریسم و افراطی گری را از اولویت های کاری خود در افغانستان قرار داد در آغاز این ماموریت ناتو فقط امنیت اطراف کابل را بر عهده داشت و به مرور زمان به سایر بخش های افغانستان گسترش یافت و در حال حاضر به سراسر کشور افغانستان گسترش یافته است.

حادثه ۱۱ سپتامبر ناتو را از خلا بی رقیب بودن نجات داد و در واقع تروریسم جایگزین شوروی سابق شد قبل از این حادثه ناتو یک سازمان منطقه ای محسوب می شود ولی بعد از حادثه ۱۱ سپتامبر ناتو حوزه ماموریت خود را گسترش داده و به یک سازمان فرا منطقه ای تبدیل شد. در حال حاضر ناتو نه تنها خود را یک سازمان فرا منطقه ای و با ماموریت جهانی می داند بلکه در پی کسب مشروعیت جهانی می باشد این مشروعیت در بهترین شکل آن با همکاری سازمان ملل ایجاد می شود. در واقع در قرن ۲۱ ناتو مرکز ژئواستراتژیک خود را در خاورمیانه قرار داد و افغانستان بهترین مکان از نظر ناتو می باشد.

چکیده

حادثه ۱۱ سپتامبر و طرح تهدیدات چون تروریسم، بنیادگرایی اسلامی و گسترش تسلیحات دسته جمعی باعث شد سازمان ناتو به عنوان قدیمیترین، باثبات ترین و مهمترین نهاد امنیتی جهان اولین ماموریت خارج از حوزه سنتی خود را در افغانستان تجربه کند در واقع با حادثه ۱۱ سپتامبر ایالات متحده به عنوان سرکرده ناتو موضوع امنیت و مبارزه با تروریسم را برای خود و شرکایش حیاتی دانست ولی اهداف واقعی ناتو مبارزه با تروریسم نبود بلکه ناتو به منابع اروآسیا نیاز شدید داشت و باحضور در افغانستان می‌توانست نه تنها منابع عظیم انرژی منطقه را در کنترل داشته باشد بلکه قدرت های منطقه ای نظیر چین، روسیه، هند و جمهوری اسلامی ایران را تحت کنترل داشته باشد هدف ما در این تحقیق این است که پیامدهای ژئوپلیتیکی حضور ناتو در افغانستان را بررسی کرده و راهکارهای لازم را ارائه دهیم این تحقیق با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی با ماهیت کاربردی و رویکرد واقع گرایی انجام شده است در پایان این تحقیق مشخص شد حضور ناتو در افغانستان پیامدهای ژئوپلیتیکی متعددی داشته است ناتو با حضور در افغانستان این کشور را به عنوان مرکز عملیات بر علیه دشمنان خود قرار داده است با شعار مبارزه با تروریسم گسترش خود را به شرق توجیه کرده و حضور خود را در منطقه نهادینه کرده است همچنین حضور ناتو در افغانستان باعث افزایش تولید مواد مخدر، تضعیف طالبان و انزوای جمهوری اسلامی ایران شده است.

واژگان کلیدی: ناتو، تروریسم، ژئوپلیتیک، ژئواکونومیک

فصل اول

کلیات تحقیق

۱-۱ بیان مساله

اگر چه پیمان ناتو برای برقراری امنیت در مقابل شوری و بلوک شرقی و دفاع از سرزمینهای کشورهای هم پیمان تاسیس شده بود اما همواره وسیله برای کشورهای غرب و در راس آنها ایالات متحده آمریکا بوده تا با استفاده از امکانات این پیمان سایر کشورها را مورد غارت و استعمار قرار دهند. پس از پایان جنگ سرد به جهت ضعف ساختاری سازمان ملل، شورای امنیت سازمان ملل تقریباً کارایی خود را از دست داده است بنابراین ناتو به عنوان بازوی اجرایی سازمان ملل می پردازد در حال حاضر ناتو خود را سازمان فرامنطقه ای اما با ماموریت جهانی میداند و در پی کسب مشروعیت جهانی می باشد. پس از واقعه ۱۱ سپتامبر افغانستان کانون تروریسم جهانی بین المللی اعلام شد و آمریکا با حمله به آن کشور در ۷ اکتبر ۲۰۰۱ حکومت طالبان را سرنگون کرد. ناتو در آگوست ۲۰۰۳ وارد افغانستان شد ناتو به طور رسمی با عهده دار شدن فرماندهی نیروهای بین المللی کمک به امنیت افغانستان (ایساف) عملاً تامین امنیت کابل و حومه آنرا بر عهده گرفت و با تغییر استراتژی نظامی امنیتی خود را برای اولین بار از اروپا و شمال آمریکا خارج و وارد آسیا شد. حضور ناتو در افغانستان موجب نگرانی کشورهای نظیر ایران، روسیه، هند و چین شده است حال سوال این است که حضور ناتو در افغانستان چه پیامدهای ژئوپولیتیکی در بر داشته است؟ علل حضور ناتو در افغانستان چه بوده است؟

۱-۲ اهداف تحقیق

در این تحقیق محقق اهداف زیر را دنبال می کند

- ۱- بررسی ژئوپلیتیکی افغانستان و تاثیر آن بر تحولات منطقه ای
- ۲- بررسی اهداف و علل حضور ناتو در منطقه و در کشور افغانستان
- ۳- بررسی ابعاد و پیامدهای ژئوپلیتیکی حضور ناتو در افغانستان
- ۴- یکی دیگر از اهداف این پژوهش روشن کردن موضوع و ارائه راه کار برای دستگاه دیپلماسی کشور می باشد چرا که محقق اعتقاد دارد شناخت عمیق پیامدهای ژئوپلیتیکی حضور ناتو می تواند در اتخاذ سیاستی موثر و کارآمد برای دستگاه دیپلماسی ایران مفید و موثر واقع شود.